

Борис Беговић*

Johann Graf Lambsdorff, *The Institutional Economics of Corruption and Reform: Theory, Evidence, and Policy*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, стр. 286.

Постоји огроман јаз између корупције као теме и радова на ту тему. Мада је корупција као тема разговора, озбиљних и не тако озбиљних, свеprisутна, мада постоји изузетно велики број текстова о њој, веома је мали број квалитетних радова који се баве тим феноменом. Књига Јохана Графа Ламбсдорфа спада у другу групу – то је један од малобројних квалитетних радова о корупцији. Надаље, за разлику од велике већине аутора које се баве корупцијом на емотиван начин, згражавајући се над њеном распрострањеношћу у сопственој или некој туђој земљи, Ламбсдорф приступа хладној, вредносно неутралној анализи феномена корупције, њених фактора и механизма, а одговори до којих долази, са становишта борбе против корупције, имају далеко већу вредност него ужасавање над стањем ствари.

Основна теза ове књиге јесте да они који су спремни на корупцију губе свој интегритет, па тиме и све оне могућности које се заснивају на том интегритету. Будући да аутор, сасвим оправдано, корупцију посматра као размену, следи да они који се укључују у такву размену губе могућности које им нуде друге врсте размене које су складу са законом. Штавише, корупција као размена којом се крши закон је веома специфична, тако да је неминовно карактеришу виши трансакциони трошкови у односу на размену која је у складу са законом. И управо ту лежи основи закључак књиге који је релевантан за оне који имају стварну намеру да се боре са корупцијом, односно да се изборе са њом. Државне институције и политике треба дефинисати тако да се увећавају трошкови корупционе размене, њени трансакциони трошкови, па ће тиме да се умање подстицаји потенцијалним

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду и председник Центра за либерално-демократске студије.

корупторима и корумпиранима да ступе у размену. На основу овог се може сагледати још један став аутора – корупција није никакво метафизичко зло, већ последица слободно донесених одлука рационалних појединаца.

Но, кренимо редом. Књига има десет поглавља. Прво представља својеврсан увод у изучавање корупције – читалац се упознаје са основним теоријским и методолошком концепцијама, попут одговора на питање шта је то корупција и како се мери. Аутор износи своје сумње у погледу смањења, односно елиминације корупције конвенционалним мерама, попут умањења државне интервенције, приватизације, децентрализације и поспешивања конкуренције. Конкуренција, по његовом мишљењу, доноси добра, ефикасна тржишта, а не добру владавину. Иако се многи не би у потпуности сложили с овом тезом, извесно је да се у овом поглављу може наћи сажет и кристално јасан преглед савремених истраживања на тему фактора корупције, па тиме и стратегија борбе против ње.

Друго поглавље представља емпиријску анализу ефеката мера борбе против корупције, што се у многим случајевима практично своди на анализу фактора корупције од којих се неки не могу избећи без обзира какве су државне институције и политике, а неки се могу избећи реформом тих институција и политика: плате државних службеника, демократија, политички и изборни систем, слободни медији и (компетентно и непристрасно) правосуђе. На крају овог поглавља се износи основна нормативна теза о начину борбе против корупције – треба још више отежати корупционе трансакције, кад већ две корупционашке стране не верују једна другој. Треба појачати њихово међусобно неповерење и тиме отежати жељену размену. Аутор то назива стратегијом „невидљиве ноге“ – парафраза „невидљиве руке“ Адама Смита.

Треће поглавље даје аргументе у прилог оваквој стратегији, тиме што разматра подстицаје којима је изложен корумпирани државни службеник – шта све губи тиме што се бави корупцијом, имајући у виду недостатак поверења које он има према коруптору (онај који крши правила, лако ће изиграти мене и неће испунити обавезе које је преузео). Овај случај се користи да би се сагледали негативни ефекти корупције са становишта друштвеног благостања – трансакциони трошкови корупције. Ресурси који би требало да буду употребљени у стварање вредности употребљени су за уговарање корупције и надгледања извршења корупционог уговора. Сам износ корупције (мита) није трошак са становишта друштва – то је трансфер од коруптора ка корумпираном, а трошак је све остало. Што су већи трансакциони трошкови, већа је штета по друштво, али су, срећом, и слабији подстицаји људима да се упусте у корупциону трансакцију.

Четврто поглавље разматра све те исте подстицаје и трошкове, али у случају владара-клептократа: оних који власт сагледавају искључиво као прилику да прерасподелом увећају своје лично богатство. Корупција је основни механизам који омогућава такву прерасподелу: продају се, на пример, услуге партнерима (рецимо „франшиза“ за шверцовање цигарета), па се на тај начин прерасподељује рента која се стиче интервенцијом владара. Основна дилема клептократе јесте колико да захвати. Уколико захвати више, остаће мање онима који стварају вредност, па они губе подстицај да буду ефикасни у стварању вредности, а тиме опада и колач који се дели (прерасподељује). Уколико захвати мање, мање је његово лично богатство. Последице владавине клептократе по друштво горе су од самог трансфера богатства ка њему. Да би се тај трансфер остварио дефинишу се правила игре која су нејасна, неконзистентна и која се арбитрарно примењују – рецепт за брзу економску пропаст.

Пето поглавље одговара на питање да ли је корупција нешто против чега се треба борити. Наиме, налази теорије трагања за рентом доводе до става да је корупција са становишта друштвеног благостања погоднија у поређењу са другим видовима трагања за рентом, попут лобирања, јавних кампања и томе слично, будући да овакве активности доводе до расипања ренте, односно рента се претвара у опортунитетне трошкове ресурса који су ангажовани за те активности. Аутор, на бази резултата формалног модела, показује да то не стоји, па закључује да борба против корупције треба да буде приоритет и да, сходно томе, треба створити онакве подстицаје који ће отежати склапање и реализацију корупционог посла.

Шесто поглавље јасно и прецизно описује анатомију механизма корупционих трансакција, при чему се посебна пажња посвећује оним механизмима које корупциони партнери користе како би превазишли проблем међусобног неповерења, односно како би умањили трансакционе трошкове. Да ли је ово поглавље својеврсно упутство за корупцију, пита се аутор. Свакако да није, будући да они који се практично баве корупцијом не спадају у оне који читају овакву врсту литературе. Они су својеврсни предузетници корупције који у пракси стварају нова решења којима се ублажава проблем међусобног неповерења.

Седмо и осмо поглавље разматрају феномен корупције на међународном плану. Кључна дилема се поставља у погледу страних инвеститора. Будући да ти инвеститори избегавају непредвидљивост, да ли то значи да треба толерисати регуларну, предвидљиву корупцију у земљама које примају инвестиције, како би се увећале стране инвестиције и тиме стопа привредног раста? Никако, сматра аутор, доследан свој основној тези да управо непредвидљивост корупције представља семе њеног нестанка.

Док се у деветом поглавља указује на чињеницу да се корупцијски послови често одвијају унутар послова две стране који су савним у оквиру законских норми, десето поглавље представља закључак и рекапитулацију основне тезе књиге да треба створити подстицаје који ће потенцијалне актере корупције одвратити од те намере, односно који ће умањити и тако мало међусобно поверење прекршилаца закона. Укратко, треба играти на карту поткопавања части међу нечаснима.

Ово је зналачки написана књига – нарочито импресионира начин на који су већ раније написани текстови (објављени као чланци) уклопљени у књигу. Књига је написана лаким и за све прихватљивим стилем, без тешког жаргона економске науке, али неспорно унутар методолошког оквира те науке. Тако нешто могу да ураде само аутори који изузетно добро познају материју, па о њој могу да пишу да разумљив начин. Ово књига је намењена онима који желе да о корупцији (са)знају нешто више од информација које се налазе у последњем извештају Европске комисије о напредовању Србије ка чланству у Унији или у последњем обраћању јавности Савета за борбу против корупције. За остале, ионако није ни битно.